

สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา

ความยุติธรรมในสวัสดิการสังคม

Justice in Social Welfare

ดร.พงษ์เทพ สันติกุล

สารบัญ

สารบัญภาพ	(8)
สารบัญตาราง	(9)
คำนิยม ศาสตราจารย์ศศิพัฒน์ ยอดเพชร	(12)
คำนิยม ศาสตราจารย์ ดร.กิติพัฒน์ นนทปัทมະคุณ	(13)
คำนำ	(14)

บทที่ 1 ความยุติธรรม 1

บทนำ	1
รากฐานความยุติธรรม	1
เพลโต	1
โสเครตีส	2
อริสโตเติล	5
เซนต์ออกัสติน	8
เซนต์โทมัส อะไควนัส	10
เดวิด ฮูม	11
ความยุติธรรมในทัศนะของแนวคิดประโยชน์นิยม	15
แนวคิดเรื่องความสุข	18
แนวคิดเรื่องคุณภาพและปริมาณของความสุข	18
ความเป็นกลางของแนวคิดประโยชน์นิยม	20
แรงจูงใจกับลัทธิประโยชน์นิยม	20
พื้นฐานทางจิตวิทยากับการยอมรับหลักมสุข	21
การกระทำเพื่อประโยชน์ของผู้อื่น	21
สรุปแนวคิดประโยชน์นิยม	22
ข้อโต้แย้งแนวคิดประโยชน์นิยม	23
สวัสดิการสังคมตามแนวคิดประโยชน์นิยม	23
ความยุติธรรมในทัศนะของจอห์น 롤ล์	24
สวัสดิการสังคมตามแนวคิดความยุติธรรมของจอห์น -roll	32
ความยุติธรรมในทัศนะของแนวคิดเสรีนิยม	35
จอห์น ล็อก	35
เฟรดริก เอ เย็ค	40
โรเบิร์ต โนซิก	44
สวัสดิการตามแนวคิดเสรีนิยม	49

(6)

ความเป็นธรรมทางสังคมในมุมมองแนวคิดความสามารถ	51
อมาตยา เช่น	51
มาร์ธา นัสบาม	56
สวัสดิการสังคมตามแนวคิดความสามารถ	60
การศึกษากับรูปแบบของความเป็นธรรม	61
ความยุติธรรมและการเมืองของความแตกต่าง	63
ความยุติธรรมในทัศนะทางการเมืองของความแตกต่าง	71
สวัสดิการสังคมในทัศนะทางการเมืองของความแตกต่าง	73
เอกสารอ้างอิง	76
บทที่ 2 พัฒนาการของกฎหมายสวัสดิการสังคม	81
บทนำ	81
การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและกฎหมาย	83
รูปแบบและข้อจำกัดของกฎหมาย	85
กฎหมายของรัฐสวัสดิการและผลกระทบทางสังคม	88
การเปลี่ยนแปลงภายหลังการทำลายของโลกาภิวัตน์	93
การเปลี่ยนแปลงของระบบกฎหมาย (ระบบยุติธรรม)	98
สิทธิมนุษยชน สิทธิพลเมือง และสิทธิทางสังคม	102
สรุปท้ายบท	122
เอกสารอ้างอิง	125
บทที่ 3 พรหมแดนแห่งความรู้การศึกษาความยุติธรรมในสวัสดิการสังคมไทย	127
บทนำ	127
ความเหลื่อมล้ำในสังคมไทย	130
ความเหลื่อมล้ำด้านสวัสดิการสังคม	134
สวัสดิการสังคมเป็นสิทธิของพลเมือง เป็นภารกิจของรัฐและประชาชน	
ในฐานะหุ้นส่วนทางสังคม	137
สวัสดิการสังคมเครื่องมือสร้างความเป็นธรรมทางสังคม	139
สวัสดิการสังคมเครื่องมือสร้างความชอบธรรมทางการเมือง	141
ระบบสวัสดิการสังคมไทยกับข้อตกลงระหว่างประเทศ	143
สวัสดิการสังคมด้านสุขภาพ	144
สวัสดิการสังคมด้านการศึกษา	145
สวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุ	148
สวัสดิการสังคมด้านที่อยู่อาศัย	153

ภาระทางการคลังของระบบสวัสดิการสังคม	155
ความล้มเหลวของระบบสวัสดิการสังคม	158
ระบบภาษีของไทย	161
ความเห็นต่อสวัสดิการสังคมของคนไทย	161
ข้อเสนอแนะเสนอรูปแบบสวัสดิการสังคม	163
เอกสารอ้างอิง	171
บทที่ 4 กรอบแนวคิดการศึกษาความยุติธรรมในสวัสดิการสังคม	173
บทนำ	173
แนวคิดการศึกษาความยุติธรรมในสวัสดิการสังคม	175
สวัสดิการสังคมตามแนวคิดความยุติธรรม	179
สวัสดิการสังคมสำหรับคนทั่วไปและสวัสดิการสังคมเฉพาะกลุ่ม	184
เอกสารอ้างอิง	187
บทที่ 5 ความยุติธรรมในสวัสดิการสังคมไทย	189
ความยุติธรรมในสวัสดิการสังคมด้านการศึกษาไทย	190
การศึกษาเพื่อคนพิการ	201
เงินกู้ยืมเพื่อการศึกษา	204
ความยุติธรรมในสวัสดิการสังคมด้านสุขภาพของไทย	210
หลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า	220
ความยุติธรรมในสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุ	224
ความยุติธรรมในสวัสดิการสังคมสำหรับคนพิการ	235
เอกสารอ้างอิง	239
บทที่ 6 บทสรุป	243
ภาคผนวก	253
ผนวก 1 สวัสดิการสังคมไทยในรัฐธรรมนูญ	254
ผนวก 2 พัฒนาการกฎหมายการศึกษาของไทย	266
ผนวก 3 พัฒนาการกฎหมายสาธารณสุขของไทย	312
ผนวก 4 พัฒนาการกฎหมายสวัสดิการสังคมของไทย	333
เอกสารอ้างอิง	
ดัชนี	341

สารบัญภาพ

ภาพที่ 1.1	สวัสดิการสังคมาตามแนวคิดประโยชน์นิยม	24
ภาพที่ 1.2	สวัสดิการสังคมาตามแนวคิดความยุติธรรมในฐานะที่เท่าเทียม	33
ภาพที่ 1.3	สวัสดิการสังคมาตามแนวคิดเสรีนิยม	51
ภาพที่ 1.4	สวัสดิการสังคมาตามแนวคิดการเมืองของความแตกต่าง	76
ภาพที่ 2.1	พัฒนาการของสิทธิที่แสดงถึงความเป็นพลเมือง	112
ภาพที่ 4.1	แนวคิดการศึกษาความยุติธรรมในสวัสดิการสังคมา	175

ตัวอย่าง

สารบัญตาราง

ตารางที่ 1.1	รูปแบบของความเป็นธรรม	63
ตารางที่ 5.1	สวัสดิการสังคมตามแนวคิดความยุติธรรม	189

ตัวอย่าง

คำนิยาม

ความรู้เกี่ยวกับความยุติธรรมในสวัสดิการสังคม มีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยและกระแสโลก อาจไม่สามารถนำมาอธิบายสถานการณ์หรือบริบทต่างๆ ได้อย่างเหมาะสมในเวลานั้นๆ แต่การรู้ลึกถึงปรัชญา รากฐาน ของการก่อเกิดความยุติธรรมในสวัสดิการสังคม จะช่วยทำให้เกิดความเข้าใจอย่างถ่องแท้ สามารถนำไปอธิบายและประยุกต์ใช้ในทุกสถานการณ์

ความยุติธรรมในสวัสดิการสังคมเป็นทั้งแนวคิด หลักการ วิธีการ และผลลัพธ์ในตัวเอง แต่สวัสดิการสังคมมีรูปแบบการดำเนินงานที่เห็นเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนกว่า ในขณะที่ความยุติธรรมมีความเป็นนามธรรมค่อนข้างสูง การนำทั้งสองสิ่งนี้มารวมกันและอธิบายให้เห็นภาพความสัมพันธ์และการเกี่ยวพันระหว่างกันแล้ว เป็นสิ่งที่ควรติดตาม ศึกษา และค้นคว้าอย่างยิ่ง

รองศาสตราจารย์ ดร.พงษ์เทพ สันติกุล เป็นนักวิชาการที่มีผลงานตำรา หนังสือ และงานวิจัย รวมทั้งการสอนทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติในมหาวิทยาลัยมาเป็นเวลานาน การนำประสบการณ์ที่สะสมมากลั่นกรอง และตกผลึกเป็นความรู้ใหม่ในหนังสือเล่มนี้ จึงนับว่าเป็นความวิริยะอุตสาหะ และควรแก่การยกย่องและชื่นชมเป็นอย่างยิ่ง

ข้อความที่ปรากฏในหนังสือเล่มนี้ สามารถศึกษาได้ไม่เฉพาะแต่วงการวิชาการเท่านั้น ท่านผู้สนใจทั่วไปที่แสวงหาความยุติธรรมในงานสวัสดิการสังคม สามารถที่จะศึกษาและสร้างความเข้าใจได้เช่นกัน และท่านจะพบว่าความยุติธรรมในสวัสดิการสังคม เป็นเรื่องที่อยู่ใต้มือเราและสามารถร่วมกันสร้างขึ้นมาได้ เพื่อความสุขและความมั่นคงในชีวิตของทุกคน

ศาสตราจารย์ศศิพัฒน์ ยอดเพชร

คำนิยาม

เมื่อสวัสดิการสังคมไม่ได้ผูกติดอยู่กับความหมายที่คับแคบ ที่เป็นเพียงการบรรเทาทุกข์ที่ปลายเหตุ ความยุติธรรมจึงเป็นแก่นแกนกลางของการพิจารณาตรวจสอบ เพื่อให้สวัสดิการสังคมหลุดพ้นออกจากความหมายที่คับแคบ เคลื่อนไปสู่ทิศทางของความหมายที่กว้างขวางขึ้น หนังสือ “ความยุติธรรมในสวัสดิการสังคม” (Justice in Social Welfare) เป็นงานวิชาการที่มีพลังที่จะช่วยเติมเต็มพลังการขับเคลื่อนสวัสดิการสังคมที่มีความยุติธรรม

หนังสือเล่มนี้ พัฒนามาจากงานวิจัยเอกสาร ที่ได้รับทุนสนับสนุนจากโครงการวิจัยจากงบประมาณแผ่นดิน ปี พ.ศ.2560 เรื่อง “การสังเคราะห์ความรู้สวัสดิการสังคมและสังคมสงเคราะห์ไทย จากกฎหมาย งานวิจัย ข้อเขียน และบทความ” เรียบเรียงโดย รองศาสตราจารย์ ดร.พงษ์เทพ สันติกุล คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

เมื่อยุคทศวรรษ 1960s-1970s การรับรู้เรื่องสวัสดิการสังคม ไม่เหมือนการรับรู้ในปัจจุบัน ในครั้งนั้น สวัสดิการสังคมสะท้อนให้เห็นการแบ่งความคิดของผู้คนออกเป็นสองฝักฝ่าย ระหว่างระบอบการเมืองสุดขั้วสองขั้ว ขั้วหนึ่งคือระบอบเสรีนิยมแบบจักรวรรดินิยมอเมริกา กับอีกขั้วหนึ่งคือระบอบคอมมิวนิสต์-สหภาพโซเวียตและสาธารณรัฐประชาชนจีน ใครพูดถึงรัฐสวัสดิการ (หรือสวัสดิการสังคม) ที่ให้กันแบบเข้มข้นถ้วนหน้า ในหมู่ผู้นิยมเสรีประชาธิปไตยก็จะถูกกล่าวหาว่า “ฝักใฝ่ระบอบคอมมิวนิสต์” แต่ถ้าพูดเรื่องรัฐสวัสดิการในหมู่ผู้นิยมสังคมนิยมแบบโซเวียตหรือจีนแดง ก็จะถูกกล่าวว่าเป็น “นักลัทธิแก่”

กาลเวลาเปลี่ยนแปลงไป จนเห็นได้ชัดว่า ในยุคนั้น สังคมไทยยังเข้าใจเรื่องรัฐสวัสดิการและสวัสดิการสังคมอย่างคลาดเคลื่อนไปมาก

หนังสือที่สะท้อนความรู้ความจริงของสวัสดิการสังคมจึงเป็นหนังสือที่น่าสนับสนุนเป็นอย่างยิ่ง

หนังสือ “ความยุติธรรมในสวัสดิการสังคม” สะท้อนความอดุสาหะและความลุ่มลึกของผู้เรียบเรียง การวางโครงสร้างของหนังสือที่มุ่งให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับผู้อ่าน ทั้งนี้ ผู้อ่านสำคัญ ได้แก่ นักศึกษาระดับปริญญาตรี โท และเอก ตลอดจนนักวิจัยและนักวิชาการที่สนใจในเรื่องสวัสดิการสังคมและความยุติธรรมในสังคม การนำเสนอนักปรัชญาที่ให้คำอธิบายปรัชญารากฐานของความยุติธรรมเป็นการประมวลและสังเคราะห์ได้อย่างงดงาม เนื้อหามีความสลับซับซ้อนแต่อยู่ในข้อความที่เข้าใจง่าย ซึ่งเป็นคุณลักษณะพิเศษของผู้เรียบเรียง การรวบรวมนักคิด นักทฤษฎีด้านความยุติธรรมที่เชื่อมโยง

มาสู่สวัสดิการ ทำให้เห็นการเปรียบเทียบ เห็นตัวบทที่ขัดแย้ง ย้อนแย้ง แตกต่างและหลากหลาย ผู้เรียบเรียงไม่ได้ฟันธงหรือเสนอความเห็นส่วนตัวในการชี้แนะผู้อ่านให้คล้อยตาม ทว่าปล่อยให้ตัวบทได้ทำหน้าที่ของมันเองไปตามโครงสร้างของเนื้อหา

ผู้เรียบเรียงพัฒนาการของกฎหมายสวัสดิการสังคม โดยนัยของเนื้อหาเป็นการสะท้อนบริบทของประเทศที่มีความก้าวหน้าด้านสวัสดิการสังคมและภาพในสากลเป็นส่วนใหญ่ และจึงตามด้วยเนื้อหาถัดมาที่เป็น “พรมแดนแห่งความรู้การศึกษาความยุติธรรมในสวัสดิการสังคมไทย” อันเป็นการนำเสนอผ่านโครงสร้างแบบผสมระหว่างประเด็นปัญหาที่สำคัญกับระบอบย่อยของการจัดสวัสดิการ ทั้งนี้ การประมวลเนื้อหามาจากงานวิจัย บทความและข้อเขียน ทำได้อย่างกว้างขวางและครอบคลุมประเด็นสำคัญชัดเจน “กรอบแนวคิดในการศึกษาความยุติธรรมในสวัสดิการสังคม” เป็นการเชื่อมโยงแนวคิดทฤษฎีสำคัญที่เป็นฐานคิดของการศึกษาวิจัยด้านสวัสดิการสังคมในสากลและในประเทศไทย และผู้เรียบเรียงได้ให้การเน้นเรื่องราวของความยุติธรรมในสวัสดิการสังคมไทย ซึ่งนับเป็นการสังเคราะห์สวัสดิการที่ประชาชนได้รับในสังคมไทยได้อย่างครอบคลุม

“สวัสดิการสังคมเกิดขึ้นเพื่อสร้างความยุติธรรมและความเป็นธรรมแก่สมาชิกของสังคม”

ศาสตราจารย์ ดร.กิติพัฒน์ นนทปัทมะดุลย์

กรกฎาคม 2563

คำนำ

หนังสือ *ความยุติธรรมในสวัสดิการสังคม* (Justice in Social Welfare) เล่มนี้ เป็นส่วนต่อขยายของโครงการวิจัยจากงบประมาณแผ่นดิน ปี พ.ศ.2560 เรื่อง “การสังเคราะห์ความรู้สวัสดิการสังคมและสังคมสงเคราะห์ไทยจากกฎหมาย งานวิจัย ข้อเขียน และบทความ” ความตั้งใจในการวิจัยและเขียนหนังสือเล่มนี้เกิดจากผู้เขียนเป็นผู้บรรยายวิชา “สวัสดิการสังคมกับความมั่นคงของมนุษย์และสังคม” (สค. 214) ของคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มาเป็นเวลานาน ซึ่งผู้เรียนต้องสามารถวิเคราะห์ได้ว่าสวัสดิการสังคมดีหรือไม่ดี โดยใช้เกณฑ์เรื่องความยุติธรรมและความเป็นธรรมทางสังคมเป็นแนวทางการวิเคราะห์อธิบาย ทำให้ผู้เขียนพบด้วยตนเองว่านักศึกษารู้เรื่องความยุติธรรมและความเป็นธรรมทางสังคมน้อยมาก

และคงไม่เฉพาะนักศึกษาเท่านั้น ผู้เขียนเชื่อว่าคนทั่วไปที่สนใจและปฏิบัติงานด้านสวัสดิการสังคมคงอยากทราบเช่นกันว่าความยุติธรรมและความเป็นธรรมทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับสวัสดิการสังคมแท้จริงแล้วคืออะไร ซึ่งนอกจากอยากจะทำความเข้าใจแล้ว ยังนำไปเป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติหรือการกำหนดนโยบายสวัสดิการสังคมอีกด้วย

ประกอบกับหนังสือที่ให้ความเข้าใจเรื่องความยุติธรรมและความเป็นธรรมทางสังคมในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสวัสดิการสังคมหาได้น้อยมาก หนังสือเล่มนี้จึงจัดทำขึ้นเพื่อนำเสนอพื้นฐานความรู้ความเข้าใจแก่ผู้อ่านในเรื่องนี้จากรากฐานสมัยกรีกโบราณจนถึงสมัยปัจจุบัน ในหนังสือเล่มนี้มีส่วนประกอบดังนี้

บทที่ 1 ความยุติธรรม นำเสนอรากฐานความคิดเรื่องความยุติธรรมที่นักปรัชญาและนักวิชาการแนวคิดต่างๆ กล่าวไว้ เริ่มตั้งแต่ยุคกรีกโบราณจนถึงยุคปัจจุบัน รวมทั้งการนำความยุติธรรมมาอธิบายสวัสดิการสังคม

บทที่ 2 พัฒนาการของกฎหมายสวัสดิการสังคม นำเสนอพัฒนาการของกฎหมายสวัสดิการสังคมซึ่งเป็นกลไกการนำนโยบายสวัสดิการสังคมมาสู่การปฏิบัติ และเรื่องสิทธิมนุษยชน สิทธิพลเมือง และสิทธิทางสังคม ซึ่งเป็นความรู้พื้นฐานที่จะนำไปสู่การวิเคราะห์สวัสดิการสังคมได้อย่างวิพากษ์

บทที่ 3 พรหมแดนแห่งความรู้การศึกษาความยุติธรรมในสวัสดิการสังคมไทย นำเสนอการศึกษาวิจัยของนักวิชาการไทยเรื่องความยุติธรรมและความเป็นธรรมทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับสวัสดิการสังคม

บทที่ 4 กรอบแนวคิดการศึกษาความยุติธรรมในสวัสดิการสังคม ในบทนี้ผู้เขียนได้ออกแบบและพัฒนาวิธีการวิเคราะห์และอธิบายสวัสดิการสังคมด้วยแนวคิดความยุติธรรม เพื่อเป็นพื้นฐานความคิดในการคิดวิเคราะห์นโยบายสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สนใจด้วยแนวคิดความยุติธรรมอย่างเป็นระบบ

บทที่ 5 ความยุติธรรมในสวัสดิการสังคมไทย เป็นการทดลองวิเคราะห์สวัสดิการสังคมไทยด้วยแนวคิดที่ผู้เขียนพัฒนาขึ้นมา โดยนำสวัสดิการสังคมของไทยด้านการศึกษา ด้านสุขภาพ ด้านผู้สูงอายุ และด้านคนพิการ มาเป็นตัวอย่างสำหรับกรวิเคราะห์หรืออธิบาย และ

บทที่ 6 บทสรุป

หนังสือเล่มนี้ใช้เวลาานพอสมควร (ประมาณ 3 ปี) ในการเขียน เนื่องจากผู้เขียนค้นคว้ามากเท่าไร ยิ่งพบว่าประเด็นเรื่องความยุติธรรมมีความหลากหลายและซับซ้อนมากยิ่งขึ้น ดังนั้นหนังสือเล่มนี้จึงเป็นเพียงจุดเริ่มต้นทั้งของผู้เขียนและผู้อ่านที่สนใจในการศึกษาเรื่องความยุติธรรมและความเป็นธรรมทางสังคมและสวัสดิการสังคม สำหรับการขยายปริมณฑลการศึกษาในเรื่องดังกล่าวออกไปอย่างไม่สิ้นสุด

รองศาสตราจารย์ ดร.พงษ์เทพ ถันติกุล

กรกฎาคม 2563 (ช่วงเวลาที่สังคมไทยกำลังต่อสู้กับวิกฤติโควิด-19)

บทนำ

ความยุติธรรมถูกนำไปใช้ในหลายๆ ศาสตร์ เช่น นิติศาสตร์ สังคมศาสตร์ รัฐศาสตร์ สังคมสงเคราะห์ศาสตร์ ฯลฯ รวมทั้งนำไปใช้ในการดำเนินชีวิต โดยให้คำหมายและคำจำกัดความที่แตกต่างกันออกไปขึ้นอยู่กับกระบวนทัศน์พื้นฐานและวัตถุประสงค์ของการนำไปใช้

ความยุติธรรม (Justice) เป็นประเด็นถกเถียงเพื่อค้นหาความหมายในแวดวงของนักปรัชญา ผู้สนใจค้นหาความจริงของโลกมนุษย์และสังคมมาเป็นเวลานาน นักปราชญ์ในหลายๆ ยุค เช่น เพลโต (Plato) อริสโตเติล (Aristotle) โทมัส ฮอบ (Thomas Hobbes) จอห์น ล็อก (John Locke) เดวิด ฮูม (David Hume) ฌอง ฌาค รูสโซ (Jean Jacques Rousseau) อิมมานูเอล ค้านท์ (Immanuel Kant) เฟดริค เฮเกล (George Wilhelm Friedrich Hegel) คาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx) จอห์น สจิวต มิลล์ (John Stuart Mill) และ จอห์น รอลส์ (John Rawls) ต่างพยายามอธิบายและให้ความหมายความยุติธรรมด้วยจุดยืนทางวิชาการที่หลากหลายแตกต่างกันไป

รากฐานความยุติธรรม

เพลโต (Plato: 428-347 ก่อนคริสต์ศตวรรษ) แนวคิดหลักของเพลโตในการทำความเข้าใจสิ่งต่างๆ ในโลกมนุษย์คือ “ทฤษฎีแห่งแบบ” (Theory of Form หรือ Theory of Ideas)¹ ซึ่งหมายถึงความรู้ความเข้าใจที่มีอยู่ภายในจิตใจหรือความคิดของมนุษย์ “แบบ” เป็นความคิดสากล ไม่แปรเปลี่ยน และจริงแท้กว่าความเป็นจริงหรือปรากฏการณ์ที่มนุษย์รับรู้ผ่านประสาทสัมผัส

¹ริเช สมบูรณ์, *ทฤษฎีการเมืองกับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ*, น.110.

ซึ่งล้วนแต่มีข้อจำกัดทำให้เราไม่สามารถรับรู้ถึงแบบที่แท้จริงได้ แต่การเป็นแบบก็ยังคงมีอยู่ เราสามารถบอกได้ว่าสิ่งนั้นคืออะไรโดยเปรียบเทียบสิ่งนั้นกับแบบที่อยู่ในความคิดหรือจิตใจของเรา เช่น เมื่อกล่าวถึง “สุนัข” เราจะคิดถึงสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม ออกลูกเป็นตัว มีหาง และเดินได้ด้วยขา 4 ขา ฯลฯ แตกต่างไปจากม้าซึ่งมีลักษณะทางกายภาพใกล้เคียงกัน เราเรียกความคิดเรื่องสุนัขนี้ว่า “แบบของสุนัข” โดยในความเป็นจริงแล้วสุนัขแต่ละสายพันธุ์จะมีความแตกต่างกันออกไปไม่มากก็น้อย เช่น ความสูง สีขน สีตา น้ำหนัก ฯลฯ แต่เมื่อเราเห็นสุนัขไม่ว่าสายพันธุ์ใดเราจะสามารถบอกได้ว่าสิ่งนั้นคือสุนัข โดยสะท้อนจากแบบของสุนัขที่มีอยู่ในจิตใจหรือในความคิดของเรา

การทำความเข้าใจความยุติธรรมในทัศนะของเพลโตกับโสเครติส (Socrates: 470-399 ก่อนคริสต์ศตวรรษ) ต้องทำไปพร้อมๆ กัน ผ่านงานเขียนเรื่อง *อุดมรัฐ* (The Republic) ที่เพลโตดำเนินเรื่องผ่านบทสนทนาระหว่างโสเครติสผู้เป็นอาจารย์กับบุคคลอื่นๆ ได้แก่ เซฟาลุส (Cephalus) โพลีมาร์คุส (Polemarchus) ทราไซมาคัส (Thrasymachus) โกลคอน (Glaucon) และอติแมนตุส (Adeimantus)² ซึ่งเป็นการสนทนาโดยวิธีการที่เรียกว่า การสนทนาแบบโสเครติส (Socratic Dialogue)³ เพื่อพยายามหาแบบของความยุติธรรม ซึ่งเพลโตเชื่อว่าความยุติธรรมมี “แบบ” (Form) ที่เป็นสากล ถึงแม้ว่าความยุติธรรมในความเป็นจริงของแต่ละสังคมหรือแต่ละบริบทมีความแตกต่างกันออกไป แต่เราสามารถรับรู้ได้ว่าสิ่งนั้นหรือปรากฏการณ์นั้นคือความยุติธรรม เพลโตเรียก “ความยุติธรรมที่เรารับรู้” ว่าความเห็นหรือทัศนะ (Doxa หรือ Opinion) ซึ่งทุกคนมีแตกต่างกันออกไป

โสเครติสเป็นนักปราชญ์ที่ไม่นิยมการเขียน เนื่องจากเชื่อว่าการพูดโดยตรงต่อหน้าผู้ฟังเป็นวิธีการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพมากที่สุด เพราะผู้พูดสามารถเลือกใช้คำพูดที่เหมาะสมกับผู้ฟัง รวมทั้งสามารถสังเกตปฏิกิริยาของผู้ฟังเพื่อนำมาปรับเปลี่ยนการพูดให้สอดคล้องกับผู้ฟังได้ตลอดการสนทนา ในขณะที่การเขียนไม่สามารถเลือกผู้อ่านได้ ผู้อ่านไม่สามารถเข้าใจข้อเขียนชิ้นเดียวกันได้เหมือนกันทุกคน ความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนก่อให้เกิดปัญหาในการสื่อสารตามมา ดังนั้นตลอดชีวิตของโสเครติสจึงไม่เขียนบทความอะไรไว้เลย การทำความเข้าใจปรัชญาของโสเครติสจึงต้องกระทำผ่านข้อเขียนของเพลโตที่มีโสเครติสเป็นหนึ่งในตัวละคร⁴

²เพลโตใช้วิธีการให้โสเครติสเป็นผู้นำการสนทนายกับบุคคลอื่นๆ ในงานเขียนเกือบทั้งหมดของเขา แต่น่าจะเป็นไปได้ว่าส่วนที่เป็นโสเครติสจริงๆ มีไม่มากนัก ส่วนใหญ่เป็นการเสนอความคิดเห็นของเพลโตผ่านตัวละครโสเครติส (ดูเพิ่มเติมใน วีระ สมบูรณ์, *ทฤษฎีการเมืองกับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ*, น.103)

³การสนทนาแบบโสเครติส (Socratic Dialogue) เป็นวิธีการสนทนาเพื่อแสวงหาความจริงในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง โดยเริ่มต้นจากการตั้งคำถาม ตั้งข้อสรุป วิเคราะห์ และไล่เรียงตามลำดับตรรกะ จนทำให้คู่สนทนาที่เริ่มต้นจาก “ความรู้” ในเรื่องใดเรื่องหนึ่งอย่างมั่นใจ จบลงด้วยความสับสนหรือนิ่งงันจนตอบอะไรไม่ได้อีกต่อไป (วีระ สมบูรณ์, *ทฤษฎีการเมืองกับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ*, น.102)

⁴สมบัติ จันทรวงศ์, *ปรัชญาการเมืองเบื้องต้น: บทวิเคราะห์โสเครติส*, น.12-13.

อุดมรัฐเป็นสังคมยูโทเปียที่ทุกคนไม่มีทรัพย์สินส่วนตัว สมาชิกสังคมจึงให้ความสำคัญกับผลประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลัก อุดมรัฐของเพลโตปกครองด้วยผู้ปกครองที่เป็นนักปราชญ์ และเป็น การปกครองที่ประกอบด้วยคุณธรรม 4 ประการคือ

1. ปรีชาญาณ (Wisdom) เป็นคุณธรรมที่รวมคุณธรรมอื่นทั้งหมดเข้าไว้ด้วยกัน ปรีชาญาณ จึงเป็นรากฐานของคุณธรรมทั้งหมดที่มีอยู่ ปรีชาญาณ หมายถึง การกระทำที่เหมาะสมกับสถานการณ์ และกาลเทศะที่มนุษย์สามารถคาดการณ์ได้ล่วงหน้า บุคคลที่เหมาะสมกับสถานการณ์ กาละ เทศะ ถือว่าเป็นผู้มีปรีชาญาณ

2. ความกล้าหาญ (Courage) ความกล้าหาญนอกจากจะหมายถึง ความกล้าหาญในการ เอาชนะศัตรูซึ่งเป็นคุณธรรมที่สำคัญของทหารแล้ว ความกล้าหาญยังหมายถึงการความกล้าหาญในการ บังคับชีวิตให้หลุดพ้นจากสิ่งยั่วยวนและความอดทนในการฟันฝ่าอุปสรรคใดๆ เพื่อให้ตนเองบรรลุ เป้าหมายในชีวิต ความกล้าหาญเป็นคุณธรรมของสมาชิกสังคมทุกคน สมาชิกสังคมแต่ละกลุ่มจะมีความ กล้าหาญที่แตกต่างกัน เช่น ทหารต้องมีความกล้าหาญในการต่อสู้เอาชนะอริศัตรู ฯลฯ

3. ความรู้จักประมาณ (Temperance) มีลักษณะคล้ายกับความกล้าหาญในการปฏิเสธ สิ่งยั่วยวน ความรู้จักประมาณเป็นคุณธรรมสำคัญที่ช่วยให้มนุษย์รอดพ้นจากสิ่งยั่วยวนอันเกิดจาก ประสาทสัมผัสหรือความเพเลิดเพลิน ผู้ที่มีความรู้จักประมาณจะสามารถควบคุมตนเองได้โดยใช้เหตุผล เป็นเครื่องตัดสินการกระทำหรือไม่กระทำสิ่งใดๆ ความรู้จักประมาณจึงเปรียบเสมือนการมีระเบียบวินัย ในชีวิต อันเป็นพื้นฐานที่นำไปสู่การบรรลุเป้าหมายในชีวิตที่กำหนดไว้

4. ความยุติธรรม (Justice) ความยุติธรรมเป็นคุณธรรมที่รวมเอาคุณธรรมทั้งหมด ความ ยุติธรรมจึงเป็นคุณธรรมที่สำคัญที่สุด ความยุติธรรมเป็นการทำงานของเหตุผล ความต้องการ และ อารมณ์ของมนุษย์ ความยุติธรรมเป็นผลของการแบ่งแยกชนชั้นและหน้าที่ของสมาชิกสังคม และบุคคล ทำตามหน้าที่ของตนที่ได้รับมอบหมายตามชนชั้นและคุณสมบัติของตน

ความยุติธรรมในทัศนะของเพลโต (ผ่านการสนทนาของโสเครตีสในงานเขียนอุดมรัฐ – The Republic) ไม่ใช่ความเป็นธรรมด้านกฎหมายหรือการตัดสินคดีความ แต่เป็นความเป็นธรรมในลักษณะ กว้างครอบคลุมแนวคิดและกรณีต่างๆ ได้อย่างสมบูรณ์⁵ ความยุติธรรมเป็นคุณธรรมที่ต้องมีอยู่ในตัว สมาชิกทุกคนของรัฐเพราะเห็นว่าเป็นสิ่งดีงาม ไม่ใช่เพราะถูกบังคับ บุคคลที่มีความยุติธรรมคือบุคคล ที่มีปรีชาญาณเป็นเครื่องนำพาชีวิต

⁵ริเซ สมบูรณ์, *ทฤษฎีการเมืองกับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ*, น.114.

ในอุดมรัฐ เพลโตจำแนกบุคคลออกเป็น 3 กลุ่มคือ ผู้ปกครอง นักรบ และราษฎร ซึ่งต่างมีความแตกต่างกันทางสถานะ หน้าที่ และการอ้างยึดถือในคุณธรรม เช่น 1) ผู้ปกครองต้องเป็นผู้ที่มีความฉลาด (ได้รับการศึกษาขั้นสูง) หรือเป็นกษัตริย์นักปราชญ์ (Philosophy King) มีความซื่อสัตย์ สุจริตและยุติธรรม 2) นักรบหรือทหาร ต้องมีความกล้าหาญซึ่งสามารถได้มาจากการศึกษา เพื่อทำหน้าที่ป้องกันรัฐจากอริศัตรูและรักษาความปลอดภัยภายในรัฐ 3) ราษฎรต้องมีความขยันหมั่นเพียรในการทำงานและมีความรู้จักประมาณหรือมีระเบียบวินัยในตนเอง

จิตของมนุษย์ประกอบด้วย 3 ส่วนคือ ส่วนที่หิวกระหายวัตถุ ส่วนที่เป็นความกล้าหาญ และส่วนที่เป็นปัญญา ความยุติธรรมของราษฎรจะเกิดขึ้นเมื่อส่วนที่เป็นปัญญาสามารถควบคุมส่วนที่เหลือทั้งสองได้

การที่บุคคลทั้ง 3 กลุ่มต้องมาอยู่รวมกันเป็นรัฐเนื่องจากไม่สามารถอยู่ตามลำพังได้ การมาอยู่รวมกันเพราะต้องพึ่งพาอาศัยกัน ซึ่งถือเป็นประโยชน์ร่วมกัน

การจำแนกบุคคลออกเป็น 3 กลุ่มนี้แสดงให้เห็นว่า รากฐานแนวคิดที่สำคัญของเพลโตคือ การยอมรับในหลักความแตกต่างของบุคคล หรืออีกนัยหนึ่งมนุษย์มีความแตกต่างและไม่เสมอภาค จึงเกิดเป็น “ชนชั้น” ทางการเมืองและการปกครองภายในรัฐ⁶

ดังนั้น ความยุติธรรมของเพลโตคือ การจัดสรรปันส่วนให้แก่บุคคลสอดคล้องตามความเหมาะสมแก่ความแตกต่าง ความยุติธรรมนี้จึงไม่ใช่การจัดสรรปันส่วนแก่ทุกคนอย่างเท่าๆ กัน เพราะทุกคนมีสถานะ หน้าที่ และคุณธรรมที่แตกต่างกัน หากจัดสรรปันส่วนให้เท่ากันจะถือว่าไม่ยุติธรรม⁷ ความยุติธรรมจึงเป็นการจัดสรรปันส่วนให้บุคคลตามความแตกต่าง โดยบุคคลในแต่ละกลุ่มได้รับการจัดสรรปันส่วนเท่าๆ กัน

แม้ว่าการจำแนกบุคคลเป็นกลุ่มๆ แบบเพลโตไม่ได้กระทำกันแล้ว แต่หลักความยุติธรรมที่สอดคล้องตามความแตกต่างก็ยังได้รับการยึดถือเป็นหลักปฏิบัติมาจวบจนปัจจุบัน เช่น การพิจารณาคดีของศาลสถิตยุติธรรม จะอำนวยความสะดวกโดยคำนึงถึงความแตกต่างของบุคคล โดยเฉพาะความแตกต่างด้านอายุที่สะท้อนวุฒิภาวะของบุคคลนั่นเอง

⁶วีระ สมบูรณ์, เฟิงอ้าง, น.140.

⁷ฉัตรชัย เอมราช, “หลักความเสมอภาค: มรดกทางปัญญาของอาริสโตเติลในสยาม,” น.102.

อริสโตเติล (Aristotle: 384-322 ปี ก่อน ค.ศ.) ผู้เป็นศิษย์ของเพลโต เสนอหลักการพื้นฐานของแนวคิดในทางอภิปรัชญาและจริยศาสตร์ว่า สิ่งทั้งหลายทั้งปวงดำรงอยู่อย่างมีจุดหมายปลายทางหรือจุดมุ่งหมาย การเกิดสิ่งต่างๆ ในธรรมชาติก็มีจุดมุ่งหมายปลายทางอยู่ด้วย⁸ การทำความเข้าใจสิ่งต่างๆ จึงต้องพิจารณาจากจุดมุ่งหมายของสิ่งนั้นๆ

การกระทำของมนุษย์ที่สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายเป็นการกระทำที่ดี ในทางตรงข้าม การกระทำที่ไม่สอดคล้องและไม่นำไปซึ่งการบรรลุเป้าหมายที่เหมาะสมเป็นการกระทำที่ผิดพลาดและไม่ดี เป้าหมายหรือจุดมุ่งหมายปลายทางของมนุษย์ในทัศนะของอริสโตเติลคือ ชีวิตที่ดีงาม (Good Life) ซึ่งหมายถึงชีวิตที่ก่อปรด้วยคุณธรรม (Virtue) ดังนั้นมนุษย์จะบรรลุจุดมุ่งหมายขึ้นอยู่กับกระทำและการดำเนินชีวิตที่สอดคล้องกับคุณธรรม ซึ่งต้องไม่เป็นการกระทำเพียงชั่วครั้งชั่วคราว แต่ต้องเป็นการยึดถือปฏิบัติต่อเนื่องสม่ำเสมอจนกลายเป็นนิสัย⁹

ลักษณะร่วมของคุณธรรมทั้งหลายที่เราถือว่าดีงามคือ การอยู่ระหว่างกลาง ไม่สุดโต่งข้างใดข้างหนึ่ง เช่น ความกล้าหาญคือภาวะกึ่งกลางระหว่างความขี้ขลาดและความขลาด ความสุขุมคือภาวะกึ่งกลางระหว่างความวู่วามกับความลังเล ฯลฯ อริสโตเติลไม่เห็นด้วยและประณามความเกินเลยไม่พอประมาณ เพราะความเกินเลยคือศัตรูตามธรรมชาติของการรับรู้ถึงความแตกต่างระหว่างลำพังการมีชีวิตอยู่กับการมีชีวิตที่ดี¹⁰ เช่น การสะสมเงินทองเพื่อความมั่งคั่งแทนที่จะเป็นการหาเงินเพื่อความเป็นอยู่ที่ดีเท่านั้น รวมทั้งไม่เห็นด้วยกับการเรียกเก็บดอกเบี้ยจากการกู้ยืมเงิน ฯลฯ

คุณธรรมในทัศนะของอริสโตเติล คือ ความเป็นเลิศ (Excellence) ในการนำธรรมชาติมาปฏิบัติ คุณธรรมจำแนกเป็น 1) คุณธรรมเชิงจริยธรรม (Moral Virtue) หรือคุณธรรมแห่งลักษณะนิสัย (Virtue of Character) และ 2) คุณธรรมเชิงสติปัญญา (Intellectual Virtue) คุณธรรมเชิงสติปัญญานั้นสามารถสั่งสอนกันได้โดยตรง แต่คุณธรรมเชิงจริยธรรมบุคคลต้องลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง จนกระทั่งเกิดเป็นคุณลักษณะของตน

บุคคลที่มีคุณธรรมเป็นบุคคลที่น่าสรรเสริญยกย่อง เช่น คนที่มีความใจกว้างจะได้รับการยกย่องเพราะความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ คนมีปัญญาจะได้รับการยกย่องเพราะความฉลาด ฯลฯ คุณธรรมในทัศนะของอริสโตเติลคือเครื่องมือของการดำเนินชีวิตในการดำเนินชีวิตที่มีจริยธรรม (Ethical Life)

นอกจากคุณธรรมจะมีในปัจจุบันแก่บุคคลแล้วยังมีอยู่ในสังคมอีกด้วย คุณธรรมที่สำคัญของสังคมคือการมุ่งไปสู่เป้าหมายสูงสุดคือการสร้างความยุติธรรมในสังคม บุคคลที่มีคุณธรรมจะดำเนินชีวิตที่

⁸วีระ สมบูรณ์, *ทฤษฎีการเมืองกับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ*, น.159.

⁹เฟิ่งอ๋าง, น.161-162.

¹⁰สมบัติ จันทรวงศ์, *ปรัชญาการเมืองเบื้องต้น: บทวิเคราะห์ไฮสเตรติส*, น.197.

สอดคล้องกับวิถีสังคม ในขณะที่ผู้ปราศจากคุณธรรมจะดำเนินชีวิตที่ไม่สอดคล้องและไม่สนับสนุนวิถีสังคม¹¹ ในขณะเดียวกันคุณธรรมเป็นเรื่องของการใช้และการมีชีวิตที่ดีในชุมชน และการจะพัฒนาคุณธรรมเพื่อมีชีวิตที่ดีเช่นนั้นได้จำเป็นต้องอาศัยบริบทที่เหมาะสม ได้แก่ การอาศัยอยู่ในชุมชน สถาบันทางสังคม หรือรัฐที่ดี

อริสโตเติลให้ทัศนะเรื่องความยุติธรรมส่วนใหญ่ไว้ในข้อเขียน “การเมือง” (Politic) และ “จริยศาสตร์” (Ethics) ในงานเขียน “การเมือง” เล่มที่ 5 บทที่ 1 อริสโตเติลให้ความสำคัญกับความยุติธรรมว่า ความยุติธรรมหรือความไม่ยุติธรรมนั้นอาจเป็นสิ่งที่ธำรงรักษาหรือทำลายระบอบการปกครองต่างๆ ได้อริสโตเติลชี้ว่า ระบอบการปกครองต่างๆ มีชนิดของความยุติธรรมที่แตกต่างกัน ซึ่งถ้าไม่มีคุณภาพที่เหมาะสมแล้วก็เป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้องได้ และอาจนำไปสู่การทำลายล้างระบอบการปกครองดังกล่าวด้วย ทั้งนี้โดยการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงจากระบอบหนึ่งไปสู่อีกระบอบหนึ่ง เนื่องจากความยุติธรรมและความเหลื่อมล้ำจะนำไปสู่ความแตกแยกและขัดแย้งในระบอบการปกครองดังกล่าว

ความยุติธรรมในทัศนะของอริสโตเติลยังถูกใช้เป็นเกณฑ์พื้นฐานด้านคุณธรรมของผู้ปกครองในระบอบการปกครองแบบต่างๆ ความยุติธรรมเป็นเกณฑ์วัดความดีหรือไม่ดีของระบอบการปกครอง โดยดูจากระดับความยุติธรรมที่ผู้ปกครองของแต่ละระบอบการปกครองมีอยู่ อริสโตเติลจัดอันดับระบอบการปกครองโดยใช้ลำดับความยุติธรรมเป็นเกณฑ์ เรียงลำดับจากความยุติธรรมมากไปสู่น้อย ดังนี้ 1) ราชาธิปไตย (Kingship) เป็นระบอบการปกครองที่อริสโตเติลยกย่องให้เป็นระบอบที่มีความยุติธรรมสูงสุด 2) อภิชนาธิปไตย 3) การปกครองโดยคนชั้นกลางจำนวนมาก (Polity) 4) ประชาธิปไตย (Democracy) 5) คณาธิปไตย (Oligarchy) และ 6) ทหาราชย์ (Tyranny) ซึ่งเป็นระบอบที่มีความยุติธรรมน้อยที่สุด

ในงานเขียน *จริยศาสตร์* ความยุติธรรมเป็นคุณธรรม (Virtue) ที่เฉพาะเจาะจงอย่างหนึ่ง และเป็นความจำเป็นสูงสุดอย่างหนึ่งที่อำนวยสวัสดิการของสังคม (Social Welfare) ให้เกิดขึ้นได้ อริสโตเติลแบ่งความยุติธรรมออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ คือ ความยุติธรรมเชิงจัดสรรปันส่วน (Distributive Justice) และความยุติธรรมเชิงแก้ไข (Corrective/Commutative Justice)

ความยุติธรรมเชิงจัดสรรปันส่วน (Distributive Justice) หรือเรียกว่า “ความยุติธรรมทางสังคม” (Social Justice) เป็นความยุติธรรมในการจัดสรรสิ่งที่มีคุณค่าที่เป็นสวัสดิการทางสังคมอย่างเท่าเทียมหรือเหมาะสม ซึ่งความยุติธรรมในทัศนะของอริสโตเติลในส่วนนี้เหมือนกับของเพลโตที่เป็นอาจารย์ สิ่งที่มีคุณค่าทางสังคม ได้แก่ เกียรติยศ ความมั่นคง และสิ่งอื่นๆ ที่เป็นสิ่งที่ดีทางสังคม (Social Goods) โดยการจัดสรรนั้นควรเป็นไปตามสัดส่วน (Proportion) เหมาะสมสอดคล้องกับบุคคลหรือ

¹¹Xianzhong, “Justice as a virtue: An analysis of Aristotle’s virtue of justice,” p.267.

กลุ่มบุคคลต่างๆ ซึ่งสามารถสรุปเป็นกฎเกณฑ์พื้นฐานความยุติธรรมของอริสโตเติลได้ว่า “ปฏิบัติต่อคนที่เท่าเทียมอย่างเท่าเทียม และปฏิบัติต่อคนที่ไม่เท่าเทียมอย่างไม่เท่าเทียม”

ความยุติธรรมเชิงแก้ไข (Corrective/Commutative Justice) หรือเรียกว่า “ความยุติธรรมทางกฎหมาย” (Legal Justice) เป็นความยุติธรรมที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลจะได้รับจากกระบวนการตุลาการ เมื่อมีความยุติธรรมเชิงจัดสรรปันส่วนเกิดขึ้นหรือเรียกว่า ความยุติธรรมในการชดเชย เช่น การได้รับการชดเชยจากสิ่งที่สูญเสียเนื่องจากความยุติธรรม การได้รับการลงโทษตามกฎหมายอย่างเหมาะสมกับความผิด ฯลฯ

สรุปลักษณะสำคัญของความยุติธรรมในทัศนะอริสโตเติลคือ 1) ความยุติธรรมเป็นคุณธรรมอย่างหนึ่ง 2) ความยุติธรรมเป็นเกณฑ์มาตรฐานสำหรับวัดความถูกต้องของระบอบการปกครอง 3) ความยุติธรรมเป็นสิ่งสำคัญในการธำรงรักษาระบอบการปกครอง 4) ความยุติธรรมเป็นการปฏิบัติต่อบุคคลต่างๆ ตามสัดส่วนตามความเหมาะสม และ 5) ความยุติธรรมอาศัยกฎหมายหรือหลักเกณฑ์ที่เขียนไว้เป็นแนวทางการปฏิบัติต่อบุคคลต่างๆ

ในงานเขียน *Nicomachean Ethics* เล่มที่ 5 อริสโตเติลเชื่อว่า ความยุติธรรมคือการปฏิบัติตามกฎหมายและปฏิบัติต่อผู้อื่นอย่างเท่าเทียม สำหรับกฎหมายนั้นจะถือเป็นกฎหมายที่มีอำนาจบังคับใช้อย่างถูกต้องก็ต่อเมื่อกฎหมายนั้นมีจุดมุ่งหมายเสริมสร้างสิ่งที่ดีให้แก่ทุกๆ ส่วนและทุกๆ คนในสังคม รวมทั้งใช้บังคับแก่ผู้มีหน้าที่ต้องทำในแต่ละด้าน ให้ทำตามหน้าที่นั้นเพื่อบรรลุเป้าหมายสูงสุดทั้งของตนเองและส่วนรวม¹² ด้วยลักษณะดังกล่าวนี้ส่งผลให้ความยุติธรรมเป็นคุณธรรมสูงสุดในบรรดาคุณธรรมทั้งปวง คุณธรรมด้านความยุติธรรมนอกจากจะยังประโยชน์แก่บุคคลผู้ยึดถือแล้วยังก่อประโยชน์แก่ผู้อื่นด้วย

เป้าหมายของมนุษย์สามารถจำแนกเป็น 3 ชนิด คือ 1) เป้าหมายที่เป็นแค่เครื่องมือ เป็นสิ่งที่มนุษย์ปรารถนาเพราะต้องการผลที่ติดตามมาภายหลัง 2) เป้าหมายที่พึงปรารถนาแม้จะไม่ก่อให้เกิดผลใดๆ ตามมาเลย แต่สิ่งที่ปรารถนาคือการช่วยให้เป็นเจ้าของสิ่งอื่นๆ ในชีวิต และ 3) เป้าหมายที่พึงปรารถนาเพราะตัวเป้าหมายนั่นเองไม่ใช่เพื่อสิ่งอื่นใดทั้งนั้น หรือเรียกว่าเป้าหมายสุดท้าย อริสโตเติลเชื่อว่าเป้าหมายสุดท้ายของมนุษย์คือ ความสุข การกระทำทั้งปวงของมนุษย์มีเป้าหมายเพื่อความ

อริสโตเติลให้ความหมาย “ความสุข” ว่าหมายถึง กิจกรรมของจิตที่สอดคล้องกับคุณธรรม หากมีคุณธรรมอยู่หลายประการก็ให้สอดคล้องกับคุณธรรมที่ดีที่สุดสมบูรณ์ที่สุด นั่นคือความยุติธรรม โดยกิจกรรมที่สอดคล้องกับความสุขคือ กิจกรรมที่ทำให้จิตของมนุษย์หรือส่วนที่เป็นเหตุผลสมบูรณ์ขึ้น¹³

¹²โสรัจจ์ หงศ์ลดารมภ์, *ปรัชญาทั่วไป*, น.248.

¹³สมบัติ จันทรวงศ์, *ปรัชญาการเมืองเบื้องต้น: บทวิเคราะห์โสเครติส*, น.183-185.

เซนต์ออกัสติน (St. Augustin: 354-430) เป็นผู้สามารถให้คำอธิบายความเชื่อมโยงระหว่างอำนาจของจักรวรรดิกับคำสอนของศาสนาคริสต์ได้อย่างชัดเจนและเป็นทีละอิมไซ¹⁴ ซึ่งก่อนหน้านี้ระหว่างอาณาจักรและศาสนาจักรแยกกันเป็นสองส่วน คนที่ไม่เห็นด้วยกับคำสอนของศาสนาจักรที่สอนให้เชื่อโดยไม่มีข้อโต้แย้ง เช่น โสเครติส ถูกเรียกว่าพวกนอกศาสนา ในขณะที่ศาสนาอิสลามและยิวที่ไม่ยอมรับการหาความรู้แบบปรัชญา ศาสนาคริสต์กลับเปิดพื้นที่ให้ปรัชญาเข้ามามีส่วนร่วมเสริมสำหรับอธิบายปัญหาบางประการที่ศาสนาตอบไม่ได้ ปรัชญาของออกัสตินมีเอกลักษณ์ของตนเองคือ เป็นปรัชญาที่ไม่เป็นศาสตร์อิสระ แต่เป็นการนำเสนอปรัชญาและเทววิทยาอย่างเป็นเรื่องเดียวกันที่ควบคุมโดยหลักการทางเทววิทยาโดยมีนัยที่แสดงถึงความสูงส่งกว่าของเทววิทยาเหนือปรัชญา นอกจากนี้ ออกัสตินยังเสนอให้การเรียนรู้ปรัชญาทำได้เมื่อผู้เรียนมีวุฒิภาวะแล้วเพราะการเร่งรีบโดยปราศจากระเบียบจะทำให้ผู้เรียนกลายเป็นผู้อยากรู้อยากเห็น งามายเขื่อง่าย ไม่ได้เป็นคนสุขุมรอบคอบที่ใส่ใจระมัดระวัง¹⁵

แก่นคำสอนหลักของออกัสตินคือ “คุณธรรม” อันเป็นคำสอนที่มีรากเหง้าอยู่ที่ทั้งในจารีตทางปรัชญาและในพระคริสต์คัมภีร์ มนุษย์เป็นสัตว์โลกชนิดเดียวที่มีความสามารถในการพูดทำให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกันในรูปแบบต่างๆ การติดต่อสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกันทำให้เกิดประชาคมทางการเมืองซึ่งทำให้มนุษย์บรรลุความสมบูรณ์ของตนเองได้ คุณธรรมที่อธิบายลักษณะความเป็นพลเมืองและกำหนดระเบียบให้พลเมืองไปสู่เป้าหมายหรือคุณประโยชน์ร่วมกันของประชาคมทางการเมืองคือความยุติธรรม ซึ่งเป็นเสาหลักของสังคมประชา ความเป็นเอกภาพและสูงส่งของสังคมมนุษย์ขึ้นอยู่กับความยุติธรรม

ในขณะที่นักปรัชญาในยุคนี้ให้ความเห็นว่าความยุติธรรมที่แท้จริงไม่มีในโลกความเป็นจริง ตัวแบบของนครที่ตีที่สุดและพึงปรารถนาที่สุดมีอยู่แต่ในอุดมคติ ความยุติธรรมแม้จะเป็นสิ่งดีงามแต่ไม่สามารถทำให้เกิดเป็นจริงขึ้นมาได้ด้วยสาเหตุความชั่วช้าอันประจักษ์แจ้งและไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ของมนุษย์ ทำให้นครที่มีอยู่มีความไม่ยุติธรรมมากกว่าความยุติธรรม¹⁶ ข้อเท็จจริงดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงข้อจำกัดของปรัชญาซึ่งจำเป็นต้องมีการเสริมความยุติธรรมของมนุษย์ด้วยความยุติธรรมที่มีรูปแบบที่สูงกว่าและแท้จริงกว่า ซึ่งจะเกิดขึ้นในมนุษย์เมื่อร่างกายถูกปกครองด้วยจิต หรือความปรารถนาถูกควบคุมด้วยเหตุผล และเมื่อเหตุผลถูกปกครองโดยพระเจ้า สาเหตุสำคัญที่มนุษย์ตกต่ำไม่สามารถเอาชนะความปรารถนาขั้นต่ำได้เป็นผลมาจากปัจจัยต่างๆ ที่ดำรงอยู่ในสังคมประชา เช่น กรรมสิทธิ์

¹⁴วีระ สมบูรณ์, *ทฤษฎีการเมืองกับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ*, น.219.

¹⁵สมบัติ จันทรวงศ์, *ปรัชญาการเมืองเบื้องต้น: บทวิเคราะห์โสเครติส*, น.307.

¹⁶เพ็งอ้าง, น.308-310.

ในทรัพย์สิน ระบบทาส รวมถึงระบบเศรษฐกิจที่ไร้การควบคุมความอยากในด้านต่ำของมนุษย์ สังคมประชาเกิดขึ้นจากเจตนาธรรมของพระเจ้าให้เป็นเครื่องมือเหนี่ยวรั้งความไม่พอของมนุษย์ การปกครองสังคมประชาจึงต้องมีกฎหมายเป็นระเบียบบังคับและมีการลงโทษผู้ฝ่าฝืน สำหรับบออสตินแล้วการปกครองทั้งปวงไม่อาจแยกออกจากการบังคับได้

กฎหมายทางโลกเป็นกฎหมายที่ไม่สมบูรณ์ ไม่ใช่บังคับแก่ผู้ทรงคุณธรรม แต่ถูกสร้างขึ้นเพื่อใช้บังคับสำหรับคนไม่สมบูรณ์ผู้ซึ่งยังมีความปรารถนาในทรัพย์สินทางโลกเท่านั้น กฎหมายทางโลกรับรองสิทธิการเป็นเจ้าของทรัพย์สินส่วนตัวที่เป็นวัตถุโดยไม่คำนึงว่าผู้เป็นเจ้าของจะไข่มั่นอย่างไร ในขณะที่ผู้จะยึดทรัพย์สินเพื่อลงโทษคนที่ไม่ยุติธรรมซึ่งละเมิดผู้อื่นเพื่อสกัดกั้นความไม่ยุติธรรมที่จะเกิดขึ้นและปกป้องความยุติธรรมในการจัดการทรัพย์สินทางโลก

กฎหมายทางโลกกำหนดและห้ามการกระทำภายนอกที่แสดงออกมา แต่ไม่สามารถกำหนดและห้ามการกระทำภายในที่เป็นแรงจูงใจได้ ดังนั้นกฎหมายจึงไม่อาจปลูกฝังคุณธรรมได้ เพราะคุณธรรมจะเกิดขึ้นจากการกระทำที่ยุติธรรมด้วยแรงจูงใจที่ถูกต้อง

นครหรือรัฐในทัศนะของบออสตินมีอยู่ 2 ประเภท คู่ขนานกันไป ได้แก่ รัฐแห่งพระเจ้า (City of God) ซึ่งเป็นรัฐในอุดมคติของพระเจ้าไม่มีอยู่ในโลกแห่งความเป็นจริง ผู้ที่ต้องการไปถึงรัฐแห่งพระเจ้าต้องเลือกเสรีฐาในอำนาจของพระเจ้า ความยุติธรรมที่แท้จริงมีแต่อยู่ในรัฐแห่งพระเจ้าซึ่งประกอบด้วยผู้ซึ่งเลือกเสรีฐาในพระศาสนาและบูชาพระเจ้าที่แท้จริง มนุษย์สามารถบรรลุถึงสันติสุขและความสุขที่มนุษย์ทั้งปวงใฝ่ฝันถึงโดยการดำรงตนเป็นพลเมืองที่ดีของรัฐแห่งพระเจ้าและมิได้ตัดขาดจากการดำรงชีวิตทางโลกภายในกรอบและมาตรฐานของสังคมประชานั้นๆ

รัฐทางโลกซึ่งเป็นรัฐที่เป็นจริงในโลกมนุษย์ เป็นรัฐที่อาจไม่มีความสมบูรณ์เช่นเดียวกับรัฐแห่งพระเจ้า รัฐทางโลกเป็นสถานที่ซึ่งปัจเจกบุคคลมาอยู่ร่วมกันเป็นสังคมประชา เป็นรัฐที่ผู้คนถูกชี้นำด้วยความรักตนเองและลุ่มหลงในโลกียะ แต่มนุษย์สามารถมีชีวิตที่ทรงคุณธรรมโดยการยึดมั่นในศาสนาคริสต์ รัฐทางโลกที่มีอยู่ต่างมีเอกลักษณ์และความแตกต่างกันในรูปแบบการปกครองทำให้ความยุติธรรมของแต่ละรัฐแตกต่างกันออกไปด้วย

ความยุติธรรมเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับสังคมประชา เนื่องจากการมาอยู่ร่วมกันของมนุษย์จำเป็นต้องมีการควบคุมความสัมพันธ์ระหว่างพลเมืองเพื่อให้เกิดความสงบเรียบร้อย เกิดการยอมรับร่วมกันในสิทธิและผลประโยชน์ของสังคมประชา หากปราศจากความยุติธรรมแล้วสังคมประชาจะสงบเรียบร้อยไม่ได้

ไม่มีรัฐใดที่ผู้ปกครองสามารถบริหารโดยขาดความยุติธรรมได้ ที่ได้ไม่มีความยุติธรรมที่นั่น ไม่มีสิทธิ¹⁷

เซนต์โทมัส อะไควนัส (St. Thomas Aquinas: 122-1274) เป็นศิษย์ชาวคริสต์ของ อริสโตเติล งานเขียนปรัชญาการเมืองของอะไควนัสเป็นความพยายามบูรณาการคำสอนของอริสโตเติล เข้ากับจารีตเดิมของความคิดการเมืองตะวันตกของศาสนาจักร เป็นการผสมผสานระหว่างองค์ประกอบ ต่างๆ จากพระคริสต์ธรรมคัมภีร์กับปรัชญาของเพลโต สโตอิก และกฎหมายโรมัน¹⁸ สำหรับอะไควนัส แล้ว ศาสนาคือคุณธรรมภายใต้กฎหมายธรรมชาติ พระเจ้าเป็นที่มาแห่งกฎหมายธรรมชาติ และเป็น ผู้ควบคุมคุณธรรมของมนุษย์ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์แห่งกฎหมายธรรมชาตินั้น

อะไควนัสมีความเห็นเรื่องมนุษย์เช่นเดียวกับอริสโตเติลกล่าวคือ มนุษย์เป็นสัตว์การเมืองที่ไม่สามารถอยู่รอดโดยลำพังได้ จำเป็นต้องพึ่งพาผู้อื่นในการดำรงชีวิต สังคมประชาเป็นเรื่องธรรมชาติของมนุษย์ ไม่ใช่สิ่งที่ธรรมชาติให้มา แต่เป็นสิ่งที่มนุษย์มีความโน้มเอียงตามธรรมชาติที่จะทำให้เกิดขึ้น¹⁹ ความดีของมนุษย์จะขึ้นอยู่กับกระทำที่มนุษย์แสดงออกอย่างมีเหตุผล เป็นการกระทำซึ่งทำให้มนุษย์แตกต่างจากสิ่งมีชีวิตอื่นๆ โดยเหตุผลของอไควนัสประกอบด้วยพลัง 2 ส่วนคือ 1) พลังแห่งความรู้ (Cognitive Power) ที่ทำให้เรารู้และเข้าใจในสิ่งต่างๆ และ 2) พลังแห่งความต้องการ (Appetitive Power) ที่เป็นความต้องการพื้นฐาน

ความยุติธรรมในทัศนะของอะไควนัสเป็นผลลัพธ์เชิงรูปธรรมในบริบทความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับบุคคล ความยุติธรรมตั้งอยู่บนหลักความเสมอภาคอย่างใดอย่างหนึ่ง การกระทำที่ยุติธรรมคือการดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่ถูกต้องตามหลักความเสมอภาคนั้น ความยุติธรรมมีลักษณะ ถูกต้องเป็นไปตามกฎธรรมชาติ ด้วยเหตุที่สภาพความเป็นจริงที่มนุษย์ไม่อาจสมบูรณ์ได้ ความยุติธรรมจึงเป็นการกระทำบนพื้นฐานการตกลงหรือการยินยอมร่วมกัน เป็นความถูกต้องตามกฎที่มนุษย์สร้างขึ้น อะไควนัสเห็นเช่นเดียวกับอริสโตเติลว่าความยุติธรรมคือคุณธรรมสูงสุดทั้งในยามสันติและยามสงคราม²⁰

อริสโตเติลจำแนกความยุติธรรมออกเป็น 2 ประเภท คือ ความยุติธรรมในการแลกเปลี่ยน (Communicative Justice) และความยุติธรรมในการจัดสรรปันส่วน (Distributive Justice) โดยความยุติธรรมในการแลกเปลี่ยน หมายถึง ข้อตกลงระหว่างคู่สัญญา ความยุติธรรมจะเกิดขึ้นเมื่อ สิ่งที่น่ามาแลกเปลี่ยนมีคุณค่าเท่ากัน เช่น นายเอกรับจ้างทำงานชนิดหนึ่งให้นายโท โดยนายโทสัญญา

¹⁷ สมบัติ จันทรวงศ์, เฟิ่งอ้าง, น.309.

¹⁸ เฟิ่งอ้าง, น.411-412.

¹⁹ เฟิ่งอ้าง, น.419.

²⁰ วีระ สมบูรณ์, *ทฤษฎีการเมืองกับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ*, น.233.

ความยุติธรรมในสวัสดิการสังคม

สวัสดิการสังคมเกิดขึ้นเพื่อสร้างความยุติธรรมและความเป็นธรรมแก่สมาชิกของสังคม แม้ว่าในบางครั้งสวัสดิการสังคมถูกใช้เพื่อผลด้านอื่นๆ เช่น สร้างสำนึกความเป็นชาติ สร้างความชอบธรรมทางการเมือง สร้างคะแนนนิยม สร้างความสามารถในการแข่งขันทางเศรษฐกิจของประเทศ ฯลฯ ไม่ว่าสวัสดิการสังคมจะถูกสร้างขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์ใดก็ตาม เราก็ไม่สามารถปฏิเสธได้ว่าสวัสดิการสังคมที่สร้างขึ้นนั้นส่งผลต่อความยุติธรรมและความเป็นธรรมทางสังคมรวมทั้งชี้นำและส่งผลต่อวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของคนในสังคมเสมอ

ดร.พงษ์เทพ สันติกุล

- สังคมสงเคราะห์ศาสตร์คุณบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- เศรษฐศาสตร์มหบัณฑิต (เศรษฐศาสตร์ธุรกิจ) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- บริหารธุรกิจบัณฑิต (เกียรตินิยมอันดับหนึ่ง) มหาวิทยาลัยเกริก

ปัจจุบันดำรงตำแหน่งรองศาสตราจารย์ประจำภาควิชาสังคมสงเคราะห์ศาสตร์
คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ISBN 978-616-314-637-3

9 786163 146373

ราคา 310 บาท

หมวดสังคมสงเคราะห์ศาสตร์